nin yirmi, medresenin ise yirmi sekiz hücresi vardı. Mescidin, benzer nitelikteki birçok külliyede görüldüğü gibi, aynı zamanda medresenin dershanesi ve tekkenin tevhidhanesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu yapıların geçirdikleri onarım ve değişiklikler hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak mescid ile medresenin aslî konumlarını ve biçimlerini az çok koruduğu, fakat dervişlere ait ve herhalde kâgir olan hücrelerin zamanla ortadan kalktığı, tekkenin ise geçen yüzyıl içinde ahşap bir binaya dönüştürülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Celvetiyye'den Şirden lakaplı Şeyh Abdülvehhâb Efendi'nin 1130'da (1718) vefatından sonra Abdüsselâm eş-Şeybânî (ö. 1165/1752) tekkenin postnişini olmuş, böylece tekke Sa'diyye'ye intikal ederek onun ismiyle anılmaya başlamıştır. Abdüsselâm Tekkesi, tarikatın İstanbul'daki en eski, en kıdemli tekkesi olmamasına rağmen (en eskisi Eyüp-Taşlıburun'daki Lâgarî Tekkesi'dir), Sa'dî âsitânesi olarak kabul edilegelmiştir. Tekke, Kovacı Şeyh Mehmed Emin Efendi'den sonra (ö. 1836) Kovacı Dede, Kovacı Şeyh veya Kovacılar Tekkesi adları ile de tanınmıştır. Tekkelerin kapatılmasından sonra metrûk kalan ve zamanla harap olan tekke, 1940'larda külliyenin diğer bölümleriyle beraber, Vakıflar İdaresi tarafından pek çok benzeri gibi enkazcıya satılmış ve yıktırılmıştır. Türbe ve hazîre de dahil olmak üzere, hiçbir iz bırakmadan ortadan kaldırılan tekkenin yerine 1945'te Koca Ragıb Paşa İlkokulu inşa edilmiştir.

Abdüsselâm Tekkesi'nin mimari özellikleri hakkında sadece bazı genel bilgilere sahibiz. Külliyenin girişi batıda, Börekçi Ali sokağı üzerindeydi. Arsanın kuzeyini, kolları birbirine eşit olmayan (U) şeklindeki, iki katlı kâgir bir kitle içinde toplanmış medrese hücreleri işgal ediyordu. Avluya bakan tarafta bir revakla donatılmış olan ve bu yapıda, her katta on dörderden toplam yirmi sekiz hücre yer almaktaydı. Bu kitlenin doğusunda, ona bitişik muhtemelen medreseye ait bir müştemilât olan tek katlı ahşap bir bina vardı. Arsanın güneybatı köşesinde ise yamuk planlı, kâgir duvarlı ve ahşap çatılı mescid-dershane-tevhidhane bulunuyordu. Bunun, biri Börekçi Ali sokağına, diğeri kuzeye medrese hücrelerinin yer aldığı avluya açılan iki kapısı ve her yönde ikişerden sekiz adet kemerli penceresi vardı. Minaresi ise güneybatı köşesinde yükselmekteydi. Mescidin doğusunda, güneydeki Ağa Çeşmesi sokağına açılan müstakil kapısı ve kuzeyde, avludan duvarlarla tecrit edilmiş küçük bir bahçesi olan, iki katlı ahşap tekke binası yer almaktaydı. Harem, selâmlık ve derviş hücrelerini barındırdığı anlaşılan bu yapının üst katta, sokak yönünde cephesinin yarı uzunluğunda bir çıkma yaptığı ve birçok geç devir tarikat yapısında görüldüğü gibi, her yönü ile bir ahşap mesken karakterinde olduğu söylenebilir. Bunun da doğusunda, arsanın güneydoğu kesimini işgal eden türbe ile hazîre bulunuyordu. Batı yönünde tekkeye hemen bitişik olan türbenin dikdörtgen planlı, kâgir duvarlı ve ahşap çatılı bir bina olduğu anlaşılmaktadır. Ağa Çeşmesi sokağına bakan, demir parmaklıklı ve sivri kemerli geniş bir niyaz penceresi, doğuya açılan bir kapısı ile ayrıca üç penceresi bulunan bu türbede tekke şeyhlerinin sandukaları yer almaktaydı.

Elimizde müşahhas deliller yoksa da benzer örneklerden hareketle, Papaszâde Mustafa Paşa Külliyesi'nin ilk yapıldığı dönemde, derviş hücreleriyle tekkeye ait diğer bölümlerin medrese hücrelerini barındıran kitleye benzer bir kitle içinde sıralandıkları ve avluyu çevreledikleri, bilinmeyen bir tarihte, muhtemelen bir depremde hasar gördükten sonra değişik bir anlayışla yeniden ihya edildikleri tahmin edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 953 (1546) Târihli (nşr. Ö. Lütfi Barkan — E. Hakkı Ayverdi), İstanbul 1970, s. 136-137; *Âsitâne Tekkeleri*, s. 9; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, İstanbul 1281, I, 58; Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, *Mecmûa-i Cevâmi'*, İstanbul 1304, I, 70-71; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 10; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 48-49; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 18, 114; Câhid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 333; İ. Hakkı Konyalı, "Yeni Açılan Unkapanı ve Yenikapı Güzergahı VI", *İstanbul Belediye Mecmuası*, sy. 198, İstanbul 1942, s. 4 vd.; Mübahat S. Kütükoğlu, "1869'da faal İstanbul Medreseleri", *TED*, sy. 7-8 (1977), s. 277-392; Semavi Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri III: Papasoğlu Mescidi, Ömer Efendi Namazgâhı, Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebi ve Sebili", *TED*, sy. 10-11 (1981), s. 195-238; R. Ekrem Koçu, "Abdüsselâm Tekkesi", *İst. A*, I, 167; "Abdüsselâm Tekkesi (Kovacı Dede Tekkesi)", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansikpoledisi*, I, 214-216.

 M. BAHA TANMAN

ABDÜSSELÂM ez-ZEVÂVÎ

(عبدالسلام الزواوى)

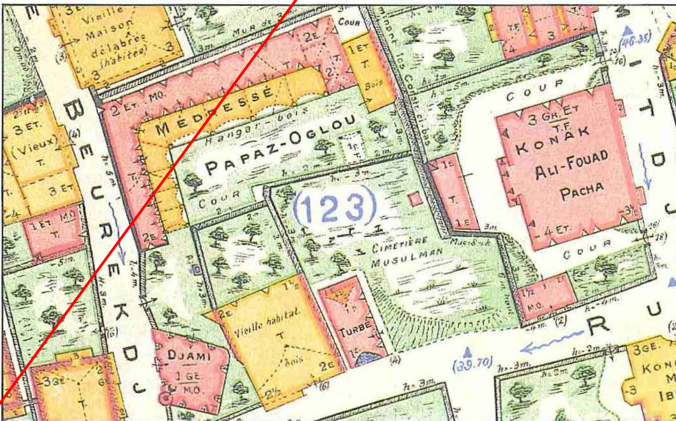
(bk. ZEVÂVÎ)

ABDÜSSELÂMİYYE

(عبدالسلامية)

Sa'diyye tarikatının Abdüsselâm eş-Şeybânî'ye (ö. 1165/1752) **nisbet edilen bir kolu.**

Tarikatın kurucusu Abdüsselâm eş-Şeybânî Şam'da doğdu. Doğum tarihi belli değildir. Nesebi ve tarikat silsilesi Sa'diyye tarikatının kurucusu Sa'deddin el-Cibâvî eş-Şeybânî'ye ulaşır. Aynı tarikatın Vefâiyye kolunun kurucusu Şeyh Ebü'l-Vefâ es-Sa'dî ile birlikte 1112 (1700) veya 1115'te (1703) İstanbul'a geldi. Celvetiyye tarikatına mensup Şeyh Abdülvehhâb Efendi'den boşalan ve daha sonra kendi adıyla anılacak olan Koska'daki Papaszâde Mustafa Çelebi Dergâhı (bk. ABDÜSSELÂM TEKKESİ) postnişinliğine "irâde-i seniyye" ile tayin edildi. On dört yıl bu görevde bulunduktan sonra yerini oğlu Galib Behceddin'e bıraktı. Ayasofya Camii'ne pîri Sa'deddin el-Cibâvî'nin adı yazılı levhayı astıracak

J. Pervitich'in 1923 yılında çizdiği İstanbul şehir planında Abdüsselâm Tekkesi'nin bulunduğu yeri gösteren pafta

ve Kadir geceleri başta Sa'dîler olmak üzere bütün tarikat mensuplarının bu camide zikir yapmalarına müsaade alacak kadar geniş nüfuza sahipti. Vefatında tekkesine defnedildi.

Kendisinden sonra adına nisbet edilen Abdüsselâmiyye tarikatı oğlu Şeyh Galib Behcedddin ile onun halifesi Şeyh Mustafa ve Şeyh Şamlı İbrâhim efendiler tarafından devam ettirilmiştir. İbrâhim Efendi'nin otuz altı yıl kadar süren meşihatinden sonra 1826 yılında, Koğacı Şeyh diye tanınan Mehmed Emin Elfî Efendi postnişin olmuş, bir süre sonra o da makamını oğlu Mehmed Galib Efendi'ye bırakmıştır. Bu tarihten sonra Yahyâ Efendi ve oğlu Mehmed Ârif ile devam eden tarikat, 1919'da Meclis-i Meşâyih tarafından tekkenin postnişinliğine tayin edilen Sütlüce Sa'dî Dergâhı şeyhi Elif Efendi'nin torunu Yûsuf Zâhir Efendi'nin şeyhliği sırasında tekke ve zâviyelerin kapatılması ile tarihe karışmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, I, 338-342; Zakir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 48-49; *Sicill-i Osmânî*, III, 337; Bandırmalızâde, *Mir'âtü't-turuk*, İstanbul 1306, s. 21-22.

 NİHAT AZAMAT

ABDÜSSETTÂR EFENDİ, Kırımlı

(ö. 1887)

Fıkıh âlimi, Mecelle Cemiyeti üyesi.

Doğum tarihi ve tahsil hayatı hakkında bilgi yoktur. İstanbul Hukuk Mektebi'nde uzun yıllar fıkıh dersleri okuttu. Temyiz mahkemesi üyesi iken Mekke-i Mükerreme mollası unvanını aldı (1887). Aynı yıl hac için Mekke'ye gitti, kısa bir müddet sonra da Tâif'te vefat etti (5 Eylül 1887) ve oraya defnedildi.

Abdüssettâr Efendi'nin *Mecelle*'nin on dört, on beş ve on altıncı kitaplarında, "i'lâmat mümeyyizi muavini" unvanı ile mührü vardır. Mecelle Cemiyeti reisi Ahmed Cevdet Paşa'nın en çok takdir ettiği âlimlerden biridir. Hatta Cevdet Paşa, Suriye valisi iken tanıdığı ve fikirlerine, İslâmî ilimlerdeki dirayetine çok saygı duyduğu Şam müftüsü Mahmud el-Hamzavî Efendi'den açıklamasını istediği bazı fıkhî meselelerin müzakeresine Abdüssettâr Efendi'yi de dahil ederek ikisi arasında mektuplaşmak suretiyle cereyan eden ilmî tartışmaları bir mecmuada toplamıştır (bk. *Cevdet Paşa'nın Evrâkı*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 32). Mahmud el-Hamzavî Efendi de Abdüssettâr Efendi'nin *Tenbîhü'r-rukūd ʿalâ enne'l-imżâʾe mine'l-ḳażâʾ fi'l-ḳıṣâṣ ve'l-ḥudûd* (bk. *Cevdet Paşa'nın Evrâkı*) adlı risâlesine *Tenbîhü'l-ḥavâṣ ʿalâ enne'l-imżâʾe fi'l-ḥudûd lâ fi'l-ḳıṣâṣ* adıyla bir reddiye yazmış ve bu risâle 1303 yılında Şam'da neşredilmiştir.

Abdüssettâr Efendi'nin basılmış eserleri şunlardır: *Teşrîhu Kavâidi'l-külliyye fi'l-ahkâmi'l-fer'iyyeti'l-ameliyye*. Abdüssettâr Efendi'nin yarım kalan *Mecelle* şerhidir. Kitabın birinci cüzü bu adla (İstanbul 1295, 1297, 1301), ikinci cüzü *Mecelle Şerhi: Teşrîh* adıyla (İstanbul 1296-1299) yayımlanmıştır. İkinci cüz üç kitaptan oluşmaktadır: Birinci kitap "Büyûʿ" (İstanbul 1296), ikinci kitap "İcâre" (İstanbul 1297, 1298), üçüncü kitap "Kefâle" (İstanbul 1299) adını taşımaktadır. Ayrıca *Medhal-i Fıkh* (İstanbul 1299) adlı bir eseri daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA:

Cevdet Paşa'nın Evrâkı, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 32; Cevdet Paşa, *Tezâkir* (nşr. M. Cavid Baysun), Ankara 1967, IV, 174, 263-264; *Osmanlı Müellifleri*, I, 385; Serkîs, *Muʿcem*, II, 1707; Ebü'l-Ulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul 1946, s. 166-167; Ö. Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye Kamusu*, İstanbul 1949, I, 361, 434; Yaşar Karayalçın–Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Bibliyografyası (Türk Harflerinin Kabulüne Kadar Yayımlanmış Kitap ve Makaleler, 1728-1928)*, Ankara 1972, s. 56; Özege, *Katalog*, s. 1042, 1062, 1843.

 HULÛSİ YAVUZ

ABDÜŞEMS b. ABDÜMENÂF

(عبدشمس بن عبدمناف)

Kureyş kabilesinin büyük kollarından biri olan Abdüşemsoğulları'nın (Benî Abdüşems) **atası.**

Babası Abdümenâf b. Kusay, annesi Âtike bint Mürre'dir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmeyen, hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Abdüşems, Hâşim'in ikiz kardeşidir. Hâşim ile birlikte Mekke yöneticiliğini, Kâbe ve hacılara verilecek hizmetleri ağabeyi Abdüddâr'dan almak için mücadeleye girişti ve sonunda Kureyş'in idaresini ele geçirdi. Savaşta başkumandanlık görevi demek olan **kıyâde*** yi böylece Abdüşemsoğulları üstlenmiş oldu. Bu görev Abdüşems'den sonra oğlu Ümeyye'ye, nihayet Ebû Süfyân b. Harb'e intikal etmiştir.

Kardeşlerinden Muttalib, Hâşim ve Nevfel ile birlikte "ashâbü'l-îlâf" grubunu oluşturan Abdüşems ticaretle de meşgul olmuştur. Hayatının büyük bir kısmını Mekke dışında geçirdi. Ticaret anlaşmaları yapmak için Yemen'e ve Habeşistan'a gitti. Habeşistan ticaretini tekeline aldı. Mekke'de Taviy, Cefer, Rum ve Hum adlarında dört kuyu açtırdı. Abdüşems Mekke'de öldü ve Safâ tepesinin arka tarafında Ecyâd denilen yere gömüldü.

Abdüşems'in on iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Şam'da yerleşen Abdüümeyye ve Nevfel adlı iki oğlunun dışında diğerleri Mekke'de çoğaldılar ve Abdüşemsoğulları adı altında Kureyş kabilesinin önemli ve büyük bir kolunu teşkil ettiler (bk. **ABDÜMENÂF b. KUSAY**) Abdüşems kabilesine mensup olanlara Abşemî (عبشمى) denilir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kuveyt 1403/1983, I, 94, 148 vd.; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 106, 131, 135, 137, 139; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, I, 75, 77, 79, 85; Zübeyrî, *Nesebü Ḳureyş* (nşr. E. Lévi–Provençal), Kahire 1953, s. 14, 97 vd.; İbn Habîb, *el-Muḥabber* (nşr. Ilse Lichtenstadter), Haydarâbâd 1361/1942, s. 163, 169, 399, 456; İbn Kuteybe, *el-Maʿârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire 1960, s. 72-74; Belâzürî, *Fütûḥu'l-büldân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1956-60, s. 56-57; a.mlf., *Ensâbü'l-eşrâf*, I (nşr. Muhammed Hamîdullah), Kahire 1959, s. 59, 61, 63, 102; IV/1 (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1979, s. 1-2; Müberred, *Nesebü ʿAdnân ve Ḳaḥṭân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1936, s. 2-3; Taberî, *Târîḫ* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, I, 1089, 1092; İbn Düreyd, *el-İştiḳāḳ* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1378/1958, s. 17, 73 vd., 155, 165-167; M. Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1980, I, 318, 477; Kehhâle, *Muʿcemü ḳabâʾili'l-ʿArab*, Beyrut 1402/1982, II, 724.

 MUSTAFA FAYDA

ABDÜYÂLÎL b. AMR

(عبدياليل بن عمرو)

Abdüyâlîl b. Amr b. Umeyr es-Sekafî

Hz. Peygamber'le anlaşma yapmak üzere Sakîf kabilesinin gönderdiği heyetin başkanı.

Hz. Peygamber, İslâmiyet'in onuncu yılında (m. 620) Tâif'e yaptığı yolculuk sırasında Sakîf kabilesinin ileri gelenlerinden biri olan Abdüyâlîl ile de görüşmüş, kabile mensuplarından İslâmiyet'i